DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

2021 SAUSIO 9 D. NR. 1 (2)

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Be jos mes būtume niekas

Laurynas Nevidonskis. Kelias, 2018

Tiems, kuriems Naujųjų sutikimas neįsivaizduojamas be fejerverkų ir į visas puses žyrančių įvairiaspalvės linksmybės purslų, besibaigiančių metų palydėjimas veikiausiai buvo vienas neįdomiausių. Taip jau yra – kol esi jaunas, toji jaunystė veržiasi per kraštus lyg putojantis krioklys ir neklauso proto balso. Nenuostabu, kad net komendanto valanda nesustabdė kai kurių jaunų žmonių ir jie šėlo naujametiniuose vakarėliuose – tik nežinia, ar čia kalti vien nesutramdomi jaunystės hormonai, ar savo pridėjo ir faktorius, kurį esame linkę apibrėžti kaip „asmenybės laisvę", dažnai išvirstančią į savivalę ir savimylą.

O gal tai tiesiog baimė – juk neretas jaunas žmogus šiandienos pasaulyje neturi į ką atsiremti, išskyrus savo maištingą, neišmintingą, emocijų valdomą ir nuo įtakingos nuomonės priklausomą „aš". Taigi ir jų maištingi pasilinksminimai pandemijos metu atrodo lyg drugelių lėkimas į žvakės šviesą – beatodairiškas, aklas, tikintis gero ir smagaus, bet nė neįsivaizduojant, kas gi tai iš tiesų yra. Ir noras pamiršti visa, kas buvo bloga ir skaudu – nors atmintis yra mūsų namai ir visa, kas beįvyktų, nesvarbu, blogo ar gero, joje lieka labai ilgam. Bent kol esame šiapus. O gal netgi anapus.

Todėl ir šiais metais atmintis tegu būna mūsų namai. Tegu juose kuo daugiau vietos lieka gailestingumui, malonei ir meilei. Tai meilei, kuri gydo ir kuria, kuri spinduliuoja lauką, kuriame saugu ir gera gyventi. Tokia meilė neatsiranda iš būtinumo ar reikalingumo, ar kokios staiga kilusios kilnios paskatos – ji tiesiog y r a, jos esatis neįvardijama nei esamojo, nei būtojo, nei būsimojo laiko formomis. Ji yra malonė, kuria apdovanojami nebūtinai žymūs ir įtakingi žmonės. Tuo labiau – „žvaigždės", influenceriai ar politikai.

Dievas savo tikslui kažkada pasirinko Orleano Mergelę, paprastą, nemokytą valstietę, nors galėjo rinktis iš garbių didžiūnų. Dievas apie savo Sūnaus gimimą pirmiausia pranešė piemenėliams, o ne karaliams. Dievas savo naujieną perduoda ne tiek galingųjų, kiek varguolių lūpomis. Ir todėl Dangaus karalystėje mes būsime vertinami pagal tai, kiek meilės sugebėjome išskleisti. Ir nė kiek neabejoju, kad kokia nors paprasta moteris iš niekam nežinomo užkampio Dangaus karalystėje nušvis kaip karalienė, kaip žvaigždė, nes ji skleis meilės, kurioje gyveno ir kurioje visada troško gyventi, spindulius.

Todėl turbūt nieko prasmingesnio neįmanoma palinkėti šiems ateinantiems metams, kaip meilės. Jos šviesaus, raminančio lauko. Jos neblėstančios vilties. Jos galingo, visaapimančio tūrio.

Atminkime – meilė yra dėkinga, meilė yra kurianti, meilė niekada nesibaigia. Be jos mes būtume niekas.

Renata Šerelytė

Himnas meilei

Jei kalbėčiau žmonių ir angelų kalbomis,
bet neturėčiau meilės, aš tebūčiau
žvangantis varis ir skambantys cimbolai.
Ir jei turėčiau pranašystės dovaną
ir pažinčiau visas paslaptis ir visą mokslą;
jei turėčiau visą tikėjimą, kad galėčiau net kalnus kilnoti,
tačiau neturėčiau meilės, aš būčiau niekas.
Ir jei išdalyčiau vargšams visa, ką turiu,
jeigu atiduočiau savo kūną sudeginti,
bet neturėčiau meilės, – nieko nelaimėčiau.
Meilė kantri, meilė maloninga, ji nepavydi;
meilė nesididžiuoja ir neišpuiksta.
Ji nesielgia netinkamai, neieško savo naudos,
nepasiduoda piktumui, pamiršta, kas buvo bloga,
nesidžiaugia neteisybe,
su džiaugsmu pritaria tiesai.
Ji visa pakelia, visa tiki,
viskuo viliasi ir visa ištveria.
Meilė niekada nesibaigia.

Pirmasis laiškas korintiečiams, Naujasis Testamentas

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2020 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo" priedui „Kultūra", projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvybės puoselėjimas pasaulyje"

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Be jos mes būtume niekas • **2-as psl. Astrida Petraitytė.** Mūsų išeivijos iškilieji. Antanui Škėmai – 110 • **3-as psl. Metų knygos rinkimai.** Akvilina Cicėnaitė. Kad mane pamatytum • **4-as psl. Algis Vaškevičius.** Karantinas nesustabdė įdomios šalies bibliotekų veiklos • **5-as psl. Astrida Petraitytė.** *Homo absentia* Vilniaus skveruose • **6-as psl. Janina Survilaitė.** Tiltai tarp Didžiosios ir Mažosios Lietuvos • **7-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė.** Umberto Eco: koks paslapties vaidmuo žmogaus gyvenime? • **8-as psl. Deimantė Žukauskienė.** Argentinos lietuvių tautinis meno ansamblis „Daina"/ **Kultūros kronika**

Kitame numeryje: P. Dumšienė. Vydūno pamiltas Pajūrgiris • Išeivijos iškilieji: Vytautui Kavoliui – 90

Redaguoja **Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com** • Maketuoja **Jonas Kuprys**

Mūsų išeivijos iškilieji

Gruodį būta prasmingų nuotolinių transliacijų, kai kurios priminė mūsų žymiųjų išeivių jubiliejines datas.

Astrida Petraitytė

I. Antanui Škėmai – 110!

Smagu, kad JAV lietuviai pasistengia prisiminti ir mums priminti į užatlantę atklydusius kūrėjus (dar tuomet, kai bėgta nuo negandos, ne dėl gero gyvenimo).

Apie New Yorko Lietuvių Bendruomenę ne ką težinojau (o įkurta, žvilgtelėjau, 1952 m.) – ir staiga ji žiebtelėjo (prieš mano, nežiniukės, akis) įspūdingą fejerverką! Taip skambiai norisi įvardinti niujorkiečių renginį, kuriame – gal COVID-19 dėka? – turėjome galimybę ir iš tolybės sudalyvauti: gruodžio 12-ą virtualiai paminėtos Antano Škėmos 110-osios gimimo metinės.

Gal pasitelkime biografinius duomenis ir iš enciklopedijos:

„Škėma Antanas 1910 11 29 Lodzė (Lenkija) 1961 08 11 prie Čikagos, lietuvių rašytojas, aktorius, režisierius. <...> I pasaulinio karo metais gyveno Rusijoje ir Ukrainoje. 1921 grįžo į Lietuvą. 1929 Lietuvos universitete studijavo mediciną, nuo 1931 Vytauto Didžiojo universitete – teisę. 1935 įstojo į V. Fedoto-Sipavičiaus dramos studiją. 1936–40 Kauno, 1940–44 Vilniaus miesto ir Vaidilos teatrų aktorius ir režisierius. 1941 Birželio sukilimo dalyvis. 1944 pasitraukė į Vokietiją. Dalyvavo lietuvių meno sambūrių veikloje.

Nuo 1949 gyveno Jungtinėse Amerikos Valstijose. Dalyvavo Jungtinių Amerikos Valstijų ir Kanados lietuvių teatro mėgėjų veikloje. Bendradarbiavo Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių periodinėje leidiniuose. Žuvo automobilio katastrofoje." /https:// www. vle. lt/ straipsnis/antanas-skema/

Visi turbūt žinome svarbiausią Škėmos kūrinį – 1958 m. parašytą romaną „Baltoji drobulė", jam ir paminėjime nemažai dėmesio skirta.

Inicijavusios, pradėjusios renginį (Lietuvoje – jau kone naktį, 23 val.) NLB atstovės Gintarė Bukauskas (regis, šios bendruomenės vicepirmininkė) ir Judita Sedaitis žymiojo rašytojo pristatymui pasitelkė vertėją, literatūrologę ir – rašytojo anūkę!

Organizatorės įvadinius žodžius tarė ir anglų, ir lietuvių kalba, o pirmoji renginio dalis, galima sakyti, vyko angliškai. Karla Gruodis perskaitė romano „Baltoji drobulė" – savo vertimo į anglų kalbą – ištrauką, pasidalijo šio darbo iššūkiais: tai esąs „pašėlęs tekstas", jame visko tiek daug!..

Rašytojo anūkė Corinna Snyder – sakyta – dainuojanti ir lietuviškas sutartines, dalyvavusi Vilniuje surengtame etnografiniame projekte, taigi senelio rašytojo kilmei nėra abejinga. Corinna dalijosi daugiau savo mamos prisiminimais – su seneliu pati jau nesusitiko; ji perskaitė ir Škėmos laišką žmonai Janinai (išverstą į anglų kalbą). Corinnos mama Kristina (Škėmaitė) Snyder jų, dviejų dukrų, lietuviškai nemokiusi. (Kadangi mano ausis nėra išmiklinta pagauti anglų kalbos subtilumus, tai nesiimsiu detaliau referuoti šio, savaime suprantama, vertingo ir įdomaus pasisakymo).

Rašytojas Antanas Škėma

Regis, ne aš viena tarp šio renginio klausytojų atstovavau Lietuvai (geografine prasme) – būta ir daugiau pageidaujančių vertimo į lietuvių kalbą (savo pastabas, klausimus galėjome ekrano pakraštėlyje surašyti). Na, bet antroji renginio dalis vyko jau lietuviškai. Ir net, sakyčiau, emocingai – užsidegusi savo atradimais ir įžvalgomis dalijosi dr. Loreta Mačianskaitė, ir disertacijoje „Baltą drobulę" nagrinėjusi literatūrologė. Pirmiausiai ji New Yorko lietuvius paragino inicijuoti atminimo ženklo mūsų rašytojui radimąsi – šis neturįs būti šabloniškas, priešingai – ekscentriškas, koks buvęs ir Škėma; tarsi pažadėjo, kad toks ženklas rasis ir Panemunėje, kur rašytojo gyventa.

Literatūrologė nemažai dėmesio skyrė rašytojo tėvams – ši istorija tikrai intriguojanti. Tiek rašytojo, tiek jo tėvų pėdsakų Lietuvoje paieška pareikalavo iš mokslininkės ir detektyvės azarto. Nebuvę visai aišku, kuriame name Panemunėje Škėmos gyventa, regis, pavyko išsiaiškinti. Tėvo – taip pat Antano – mirties (1946 m.) įrašai irgi užminę mįslių: štai tarp „likusių" pažymėta žmona Veronika (Vera), manyta, kad ji mirusi anksčiau. Žinoma, liūdnai ir bauginančiai nuskambėjo žinia, kad motina, regis, nepakėlusi Pirmojo pasaulinio karo baisumų, vėliau laiką leido psichiatrinėje ligoninėje. Bet jos veikla prieš karą stebina ir žavi – Vera Saglinaitė buvo aktyvi Vilniaus kultūrinio gyvenimo veikėja: dėstė „Saulės" kursuose, redagavo pirmą mūsų satyrinį leidinį „Garnys". Tiesa, atsakydama į suintriguotų klausytojų klausimus, Mačianskaitė nurodė, jog šis „reprezentacinis" Veros vaidmuo galėjęs lietuviams būti ir tam tikra priedanga prieš carinę valdžią – mat stačiatikė rusakalbė (o ir „Saulės" kursuose mokyta rusų kalba, išskyrus lietuvių kalbos užsiėmimus, tikybą…). Saglinaitė perėjo į katalikybę ir 1910 m. susižadėjo su taip pat „Saulės" kursuose mokytojavusiu Škėma. Vedę Škėmos išvyko į Lodzę, priežastys galėjusios būti ir „pikantiškos": apsivesta būsimajam rašytojui jau „beldžiantis"… Grįžusi į Lietuvą šeima 1922– 1924 m. gyveno Radviliškyje; vyresnysis Škėma po 1926 m. – Kaišiadoryse, jau vienas, žmona, matyt, gydėsi, o sūnus Antanas mokėsi Kaune…

Taigi literatūrologė pažėrė intriguojančių faktų apie rašytojo Škėmos „ištakas", vaikystėje ir pauglystėje – galime nujausti – patirtas traumas. Mačianskaitė pasižadėjo dar pasidarbuoti archyvuose, gvildendama Škėmos šeimos paslaptis, deja, karantino metu jų fondai neprieinami.

Kaip ši literatūrologė liudija Lietuvių literatūros enciklopedijoje (2001): Škėma „koncentravosi ties svarbiausiomis egzistencinėmis problemomis, siekdamas neįprastas psichines būsenas jungti su XX a. lemtingomis asmeninės atsakomybės, maišto prieš absurdą temomis, fiksuodamas žmogaus dvasios krizės ženklus."

Žinia, „Baltą drobulę" ir visą Škėmos kūrybą (štai novelių keli rinkiniai išėję) reikia skaityti. Pjeses pravartu ir pamatyti (žymiausiąją – „Pabudimą" – atmenu, Juozo Saboliaus pastatytą Lietuvos televizijoje dar Nepriklausomybės priešaušryje); lauksime galimybės pažiūrėti ir 2019-aisiais jauno režisieriaus Jurgio Matulevičiaus pagal Škėmos apysaką sukurtą filmą „Izaokas" . ❑

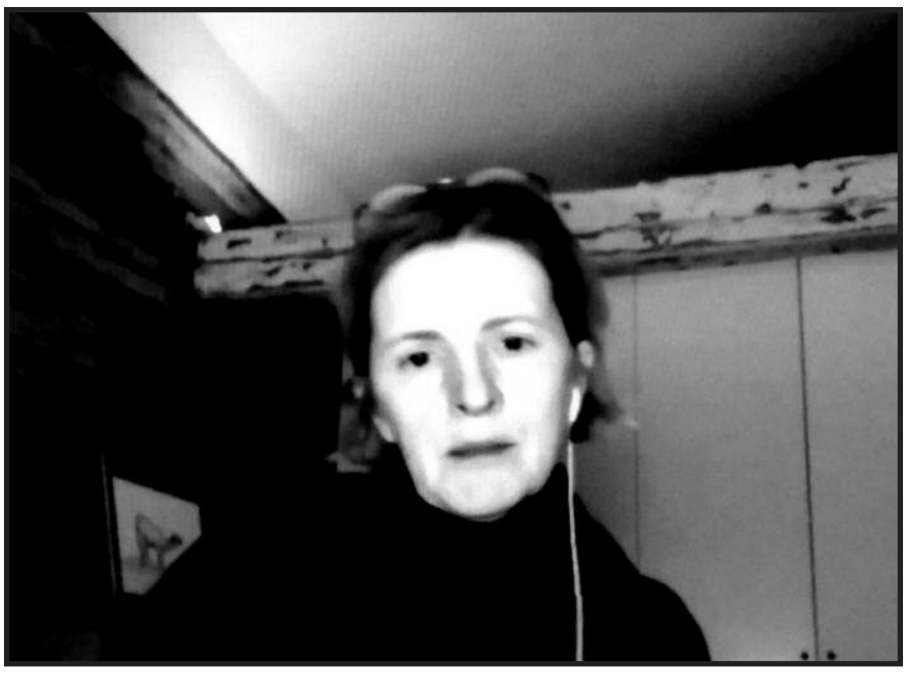

Karla Gruodis dalijasi „pašėlusio teksto" įspūdžiais

Corinna Snyder perskaitė senelio laišką žmonai Janinai

METŲ KNYGOS RINKIMAI

Akvilina Cicėnaitė

KAD MANE PAMATYTUM

Baigiantis 1999-iesiems visi nuščiuvę laukia pasaulio pabaigos arba naujos pradžios. Gilei pastaroji praverstų – galbūt ji susigrąžintų geriausią draugę ar pavyktų suvaidinti mokyklos spektaklyje, gal net tėtis šiek tiek pamirštų tą savo naująją šeimą ir atkreiptų dėmesį į ją, Gilę, bet svarbiausia – galbūt mama mestų treningus dėvintį Kurmį ir pagaliau atvirstų į tikrąją mamą. Artėjant Naujiesiems metams, daugėja netikėtumų, įtampa auga... Kaip visame šiame chaose būti pastebėtai tų, kurie rūpi labiausiai? Pasakojimas nestokoja subtilaus humoro, charizmatiškų veikėjų ir žingsnis po žingsnio įgyjamos išminties. (Viktorija Ivanova)

Pradžia

Pasaulio pabaiga prasideda taip: dangus trykšta spalvomis, ausys plyšta nuo garsų, dūžta stiklas ir sproginėja petardos. Žingsniuoju aikštės pakraščiu stengdamasi neužminti ant šukių, laviruoju tarp šokančių, trypsinčių, klykaujančių žmonių, kažkoks mulkis man į ausį sustunga: „Su Naujaisiais!" Iš alkio maudžia pilvą ir skauda kelį, nubrozdintą ropščiantis pro langelį iš pusrūsio. Jei liksime gyvi, vieną dieną, po kokių dvidešimties metų, viskas galbūt pasirodys juokinga. Bet dabar visai neima juokas.

Kalčiausias čia Kurmis. Kai jis pirmąsyk pasirodė mūsų namuose, net brolis Ąžuolas – smulkus niekšelis, pamišęs dėl technomuzikos, – neteko žado. Kurmis buvo aukštas, liesas, plikas ir treninguotas. O dar toji tatuiruotė. Tiesiog svajonių vyras, kaip vėliau burbėjo močiutė. „Nesuprantu, kuo jis tau patiko." – „Nespręsk apie knygą iš viršelio", – anąsyk močiutei atkirto mama, bet vėliau vis dėlto nupirko Kurmiui tamsius džinsus ir baltus marškinius. Tik jį ir toliau matydavau su tuo prakeiktu treningu, kokio tėtis su mumis gyvendamas niekuomet nebūtų dėvėjęs. Tada dar nežinojau, kad didžiausia Kurmio blogybė bus visai ne treningas.

O gal pati mama dėl visko kalta. Juk dėl jos namie atsirado Kurmis. Mano mama – poetė. Su tėčiu susipažino universitete – abu įstojo į lituanistiką. Kažkur vis dar turėtų būti užkišta ano rugsėjo nuotrauka: mama tamsiai rudais plaukais, ilgu pačios siūtu languotu sijonu, šalia jos stovi tėtis, mėgina atrodyti aukštesnis už mamą, nors iš tikro juos skiria penki centimetrai ne tėčio naudai. Jau tada jis buvo rimtas, apsivilkęs pilką megztinį, kuris dar ir dabar užkištas mamos spintoje, ant nosies užrioglinęs akinius, panašesnis į dėstytoją, o ne į studentą. Jie susituokė po metų, o prieš atsirandant broliui mama išleido eilėraščių knygą. Ir nors už ją gavo premiją, daugiau nieko neberašė. Kiek tik prisimenu, ji visuomet dirbo toje pačioje leidykloje, vis taisė kitų poetų rankraščius.

„Ar tu įžymi, mama?" – kadaise, kai dar buvau maža, paklausiau vartydama tą jos eilėraščių knygą, ant viršelio – moteris su žuvies uodega. „Poetai įžymūs tik mirę, o aš vis dar gyva", – atsakė mama. Daugiau apie poeziją nekalbėjome. Kas žino, gal ji vis dar rašo eilėraščius, kai visi suminga. Lieka virtuvėje iki vidurnakčio, ant palangės prisidegioja žvakių, po nakties virtuvė dvelkia cigarečių dūmais ir dar šviežiais eilėraščių pėdsakais. Kartais tariuosi matanti virtuvės stalu nuvingiuojančias miniatiūrines pėdutes.

Pavasario sekmadienių rytais, kai tėčio jau nebuvo, bet dar nebuvo Kurmio, su mama kepdavome blynus ir įsijungusios magnetofoną visu garsu klausydavomės „Foje". Su ja ginčijamės dėl daugelio dalykų, bet dėl vieno sutariam: abi mylime Andrių Mamontovą. „Paskutinis traukinys dar laukia, – dainuodavau aš, – dar yra jame vieta laisva", ir virtuvę pripildydavo stebuklingas kepamos tešlos, braškių uogienės ir savaitgalio kvapas. Niūrus kaip audros debesis tuoj įslinks brolis – sekmadienį jam patiktų keltis vidurdienį. Mama sviestuotomis rankomis čiups broliui už rankų ir šoks virtuvėje tampydama jį tarsi skudurinę lėlę. Ąžuolas per daug apsimiegojęs, kad galėtų pasipriešinti. O aš juoksiuos ir dainuosiu, kol užkimsiu.

Tokie buvo mūsų braškiniai, blyniniai, sviestiniai sekmadieniai.

O dar anksčiau mama mėgdavo burti kortomis. Atėjus draugėms virtuvėje gerdavo vyną, valgydavo „Paukščių pieno" saldainius ir dėliodavo kortas. Kartą ir man išbūrė. „Ištekėsi du kartus ir turėsi du vaikus", – tarė rodydama du karalius, vieną tamsų, kitą šviesų. „Ar tik ne sau gyvenimą išsibūrei?" – paklausė jos draugė. Mama nusikvatojo. Kai ji linksma, juokas perregimas, aidintis stiklo varpeliu. Tą ilgą žiemą nesijuokė, užtat pavasarį negalėjau atsiklausyti jos juoko.

Atkirtau joms, kad niekada netekėsiu.

Moterys vėl nusijuokė, bet aš kalbėjau kuo rimčiausiai: išvis nesiruošiu tekėti. Tapsiu įžymia aktore ir mane rodys per televizorių. Gyvensiu viena dideliame bute, sename name aukštomis lubomis ir didžiuliais langais. Turėsiu baltą ryškiai žaliomis akimis katę vardu Marlena. O dar mano garbei kada nors sukurs dainą.

Bet galbūt dėl visko kaltas Ąžuolas. Ąžuolas yra mano brolis, ir jis – paršas. Kol kas esu priversta gyventi su juo po vienu stogu, bet negaliu sulaukti, kada jam sukaks aštuoniolika ir pagaliau išsikraustys. Kol kas jis rytais staiposi priešais veidrodį tepdamas plaukus želė, o vakarais ištisas valandas telefonu burkuoja su tos savaitės mergina, nė nebeprisimenu jų vardų. Tiesa, kažkada gyvenome viename kambaryje ir neužmušėme vienas kito. Bet čia dar tada, kai nebuvo išėjęs tėtis. Jam išėjus viskas kitaip.

O gal tai Onos kaltė. Ona – naujoji tėčio žmona. Juodu susipažino prieš beveik pusantrų metų, tą rudenį, kai tėtis jai dėstė dvidešimtojo amžiaus lietuvių literatūros kursą. Iš kur žinau? Ona pati man papasakojo. Mes, galima sakyti, buvome tapusios draugėmis. Jie susipažino toje pačioje auditorijoje, kur beveik prieš dvidešimt metų su mano mama per paskaitas susirašinėdavo rašteliais. Ona – geriausia kurso studentė. Jai devyniolika ir ji labai panaši į mamą anoje rugsėjo nuotraukoje, tik dar aukštesnė. Ją su tėčiu skiria dešimt centimetrų ne tėčio naudai. Bet, regis, nei jai, nei tėčiui tai nerūpi.

Ir tėtis kaltas. Tą žiemą tėtis išėjo iš namų. Buvo pirma Kalėdų diena. Dar nebuvome spėję nė papusryčiauti, nė praplėšti blizgančių dovanų pakuočių. Rašomojo stalo stalčiuose liko neištraukti vokai, ant kurių užrašyta „Nekišk nagučių iki Kūčių!" Lauke snigo didžiuliais kąsniais, akys lipo ir merkėsi nuo sniego, o tėtis krovėsi lagaminą, su kuriuo važiuodavo į konferencijas.

– Pagalvok apie vaikus, Antanai, – tą rytą pasakė mama. Kad ir kaip būtų keista, neverkė.

– Apie viską pagalvojau, – atsakė tėtis. – Tik noriu būti sąžiningas tau ir vaikams. Aš ją myliu, Daiva.

– O mūsų nebemyli? – paklausė mama tokiu balsu, nuo kurio mano širdis sudužo ir subyrėjo į milijoną šukių tarsi iš penkto aukšto paleistas kalėdinis burbulas. Niekas to, aišku, nepastebėjo.

– Myliu. Bet kitaip, – atsakė tėtis.

Užsimaukšlino kepurę su bumbulu, kurią praeitoms Kalėdoms jam numezgė mama. Bet apsigalvojo, nusitraukė ir paliko ant prieškambario staliuko.

– Aš jums paskambinsiu, – pasakė nuo tarpdurio broliui ir man. Įsirėžęs pakėlė lagaminą, mat ratukai sugedo, ir išėjo.

– Nei jis skambins, nei ką, – mestelėjo brolis durims užsidarius. – Pasvajok.

Aišku, jis buvo neteisus. Tėtis po Naujųjų paskambino. Ąžuolas atsisakė su juo kalbėtis. Bet man visų buvo ilgu ir gaila. Ir mamos, užsidariusios virtuvėje. Ir brolio, kaip tik tada pradėjusio nekęsti visų, įskaitant mane. Ir netgi tėčio. Apsilankydavau jo naujame bute, kurį išsinuomojo su Ona. Kartais mudvi eidavome pasivaikščioti į Pilies gatvę, kavinėje Ona man nupirkdavo obuolių pyrago su ledais. Kartais užsukdavome į vaizdajuosčių nuomos punktą ir pasiimdavome po filmą. „Titaniką" Onai, o „Traukinių žymėjimą" man. Bet visa tai – dar tada, kai nebuvo atsiradę dvyniai ir Pupsikas. Tėtis klausinėdavo apie brolį, bet ką aš jam galėjau pasakyti? Anuomet ir mama, ir brolis buvo vienišos salos begaliniame vandenyne. O aš jaučiausi lyg paukštis, nešiojantis saloms laiškus iš tolimo žemyno.

O gal čia aš dėl visko kalčiausia. Gal kaltas mano vardas. Kokie sveiko proto tėvai pavadintų savo vaiką Gile? Nebent poetai. (Ačiū, mama.) Tėtis norėjo, kad mano vardas būtų Anė, bet mama nesutiko. „Žinai, norėjau pavadinti tave Ifigenija, – kartą prisipažino man ji. – Tik pabijojau, kad nepradėtų painioti su Eugenija ir sutrumpintai vadinti Gene. Nenorėjau, kad turėtum įprastą vardą ir gyventum įprastą gyvenimą kaip aš", – pridūrė ji. Tiesa, mama dabar nebe Daiva, o Dėvi. Gal ir ji nebenori savo įprasto gyvenimo? Priešingai nei ji, dabar aš užvis labiausiai troškau susigrąžinti įprastą gyvenimą – tą, kurio netekau prieš metus. ❑

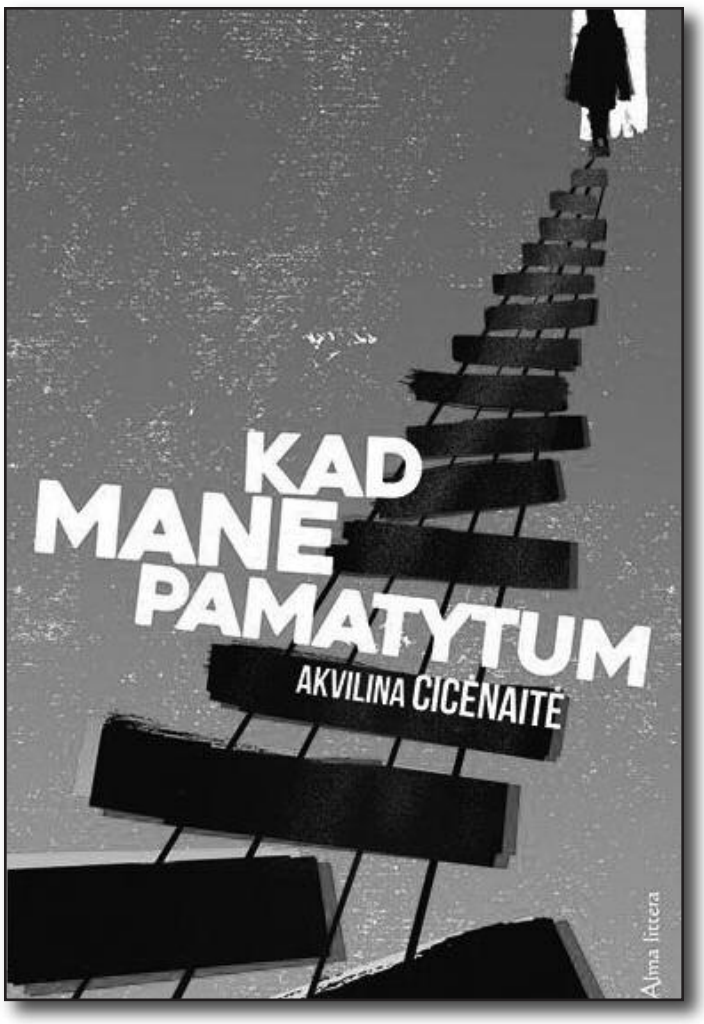

Akvilina Cicėnaitė. *Kad mane pamatytum*. Vilnius: Alma littera, 2020

Karantinas nesustabdė įdomios šalies bibliotekų veiklos

Rašytoja Alė Rūta su dukra Vijole.

Kauno V. Kudirkos viešosios bibliotekos archyvo nuotr.

Algis Vaškevičius

Nors dėl koronaviruso Lietuvoje tęsiasi karantinas, bet jis nesustabdė šalies bibliotekų veiklos. Skaitytojai kaip ir anksčiau, laikydamiesi visų privalomų reikalavimų gali pasiimti knygas, jų leidžiama išsinešti net 15 egzempliorių, kai iki karantino tas skaičius buvo triskart mažesnis, taip pat neribojamas jų grąžinimo laikas. Pačios bibliotekos, nors ir labai apribojusios savo veiklą, jos nenutraukė ir surado naujų formų bei būdų bendrauti su skaitytojais.

Prisiminimai apie mamą ir rašytoją

Kauno Vinco Kudirkos viešoji biblioteka gruodį pakvietė į virtualų susitikimą „Žvilgsnis į Alės Rūtos gyvenimą ir kūrybą" – „Facebook" puslapyje prisiminimais apie išeivijos rašytoją, visuomenininkę, žurnalistę Eleną Viktoriją Arbačiauskienę-Arbienę dalijosi jau nemažai metų Lietuvoje, Kaune gyvenanti Vijolė Arbas. Ji – vyriausia iš trijų Alės Rūtos vaikų ir vienintelė nusprendusi atvykti į laisvę atgavusią Alės Rūtos tėvynę.

Pašnekovę kalbino bibliotekos darbuotoja Inga Dulinskienė. Pokalbis buvo skirtas 105-osioms rašytojos gimimo metinėms, o šiemet paskutinę metų dieną sukaks 10 metų nuo jos mirties Santa Monicos mieste Californijoje, kur Alė Rūta gyveno nuo pat 1952-ųjų metų.

Nacionalinė M. Mažvydo biblioteka pasipildė ritinėliais pianolai iš JAV.

Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos nuotr.

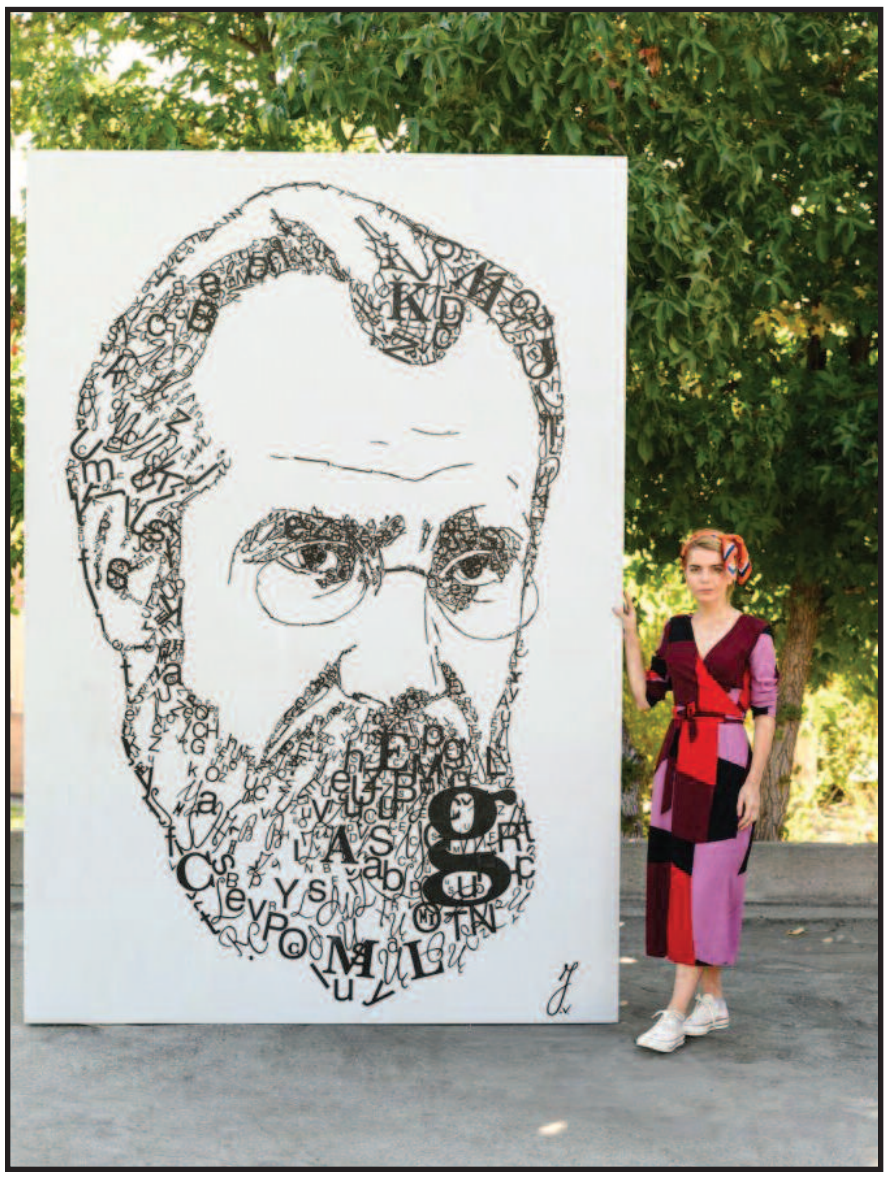

T. Skaringos (vakaruvejai.com) nuotr.

Pokalbio metu Alės Rūtos dukra Vijolė įdomiai ir gyvai prisiminė rašytoją, kalbėjo apie jos kūrybą. Pasak dukters, jos mama norėjo vadintis būtent Alės Rūtos vardu, nors tėvo, architekto ir dailininko Edmundo Arbo-Arbačiausko noras buvo, kad ji vadintųsi savo pavarde. Pasak V. Arbas, mamą galima laikyti viena pirmųjų feminisčių, nors savęs ji taip nevadino.

„Aš ilgai mamos nesupratau, bet viskas pasikeitė, kai pati tapau mama. Pamenu, kad ji dažnai verkdavo, gyveno praeities prisiminimais, ir būtent knygose sugrįždavo į tą praeities pasaulį. Aš pati gimiau ne Lietuvoje, bet mano sugrįžimas gyventi į tėvų šalį buvo jų vilčių išpildymas, nors jaunystėje nenorėjau būti jokia lietuve", – prisiminė dabar vertėja dirbanti V. Arbas.

Ji pasakojo, koks buvo tas gyvenimas pačioje Nepriklausomybės atkūrimo pradžioje atvykus į Lietuvą, kaip įsidarbino Vytauto Didžiojo universitete, apie savo sūnaus Kimo atvykimą, kuris čia lankėsi daug kartų ir gyveno kelerius metus. Pasak pašnekovės, mama parašė ir išleido apie 30 knygų, iš kurių labiausiai vertinami jos romanai „Trumpa diena", „Motinos rankos", „Pirmieji svetur", „Mėlyno karvelėlio šviesa" ir kiti. O pirmasis pripažinimas atėjo dar Lietuvoje, kai už eiliuotą vaidinimą „Žiogas ir skruzdė", kurį pastatė Viktoras Kuprevičius jai buvo skirta „Žiburėlio" premija.

V. Arbas pasakojo, kad rašytoja itin daug straipsnių parašė Čikagoje leidžiamam dienraščiui „Draugas", o iš viso tų straipsnių buvo šimtai ir dukra norėtų juos sukaupti vienoje vietoje. Ji pasidžiaugė, kad šeimos giminaitis žinomas Lietuvos aktorius Giedrius Arbačiauskas pagal Alės Rūtos eiles kuria ir atlieka dainas.

Biblioteka įsigijo dokumentų iš Amerikos

Gruodžiui baigiantis gavusi finansinę paramą iš Lietuvos kultūros tarybos Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka įsigijo šimtą trisdešimt vieną unikalų spausdintinį ir rankraštinį dokumentą. Tarp jų nemažai dokumentų atkeliavo iš Jungtinių Amerikos Valstijų.

Biblioteką pasiekė penkiasdešimt trys garsaus keliautojo, žurnalisto Mato Šalčiaus (1890–1940) dokumentai. Tai dviejų rankraštinių veikalų apie Amerikos mokyklas ir lietuvių kalbą fragmentai, įvairių asmenų laiškai ir atvirlaiškiai Šalčiui, taip pat dvidešimt septyni paskaitų Irane, JAV, Urugvajuje 1915–1936 metais plakatai.

Paminėtinas ir 1930 m. M. Šalčiaus laiškas Lietuvos poetui, vertėjui, diplomatui Jurgiui Baltrušaičiui (1873–1944) apie lietuvių emigrantų gyvenimą Kinijoje, ateities planus. Šie dokumentai svariai papildys Nacionalinėje bibliotekoje saugomą M. Šalčiaus fondą, kuris yra didžiausias iš visų tokių atminties institucijų Lietuvoje.

Kultūros taryba finansavo ir pusšimčio lietuviškų ritinėlių pianolai (mechaniniam pianinui arba fortepijonui) įsigijimą. Popieriaus ritinėliai pianolai su lietuviškos muzikos įrašais yra vertingi XX amžiaus pradžios lietuvių muzikinio gyvenimo liudininkai. Visi jie įrašyti, pagaminti ir platinti tik Amerikoje, o Lietuvoje pianolos nebuvo populiarios. Naujai įsigytieji daiktai papildė Nacionalinėje bibliotekoje saugomą didžiausią Lietuvoje 1916–1934 metų septyniasdešimties vienetų tokių ritinėlių kolekciją. Visi jie yra originaliose XX a. pradžios dėžutėse.

Nacionalinė biblioteka įsigijo ir dvi retas lietuviškas knygas. Lietuvių išeivijos JAV leidinys „Laimės spėjimo rateliai ir planetos", išleistas 1914 metais Bostone yra trečias žinomas egzempliorius Lietuvoje, o knyga „Labay dabotins nusi-

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

dawimas Franciskaus Spiero, Sudponio isz Italijos...” (Bitėnai, 1903 m.) yra antras šiuo metu žinomas egzempliorius Lietuvoje.

Po meno kūrinio Los Angeles – darbas Marijampolėje

Netradicinių portretų kūrėja menininkė Jolita Vaitkutė per karantiną įamžino Lietuvos patrioto, Sūduvos krašto švietėjo ir lietuvybės žadintojo Petro Kriaučiūno atminimą. J. Vaitkutė lietuvių kalbos puoselėtojo portretą kurti pasirinko būtent iš lotyniškos abėcėlės raidyno, o iš viso portrete panaudota apie 1 200 iš medžio lazeriu išpjautų ir priklijuotų raidžių nuo 2 iki 10 centimetrų dydžio. Apie 100 raidžių pagaminta pagal autentišką Petro Kriaučiūno raštą, kuris išlikęs rankraščiuose, saugomuose bibliotekoje.

Šis kūrinys šalia Marijampolės P. Kriaučiūno viešosios bibliotekos gruodžio viduryje atsirado minint knygnešio, varpininko, Vinco Kudirkos bendražygio P. Kriaučiūno 170-ąsias gimimo metines bei trisdešimties metų sukaktį, kai Marijampolės bibliotekai sugrąžintas jo vardas. 2021-aisiais biblioteka minės ir 100-ąsias savo įkūrimo metines (1921–2021).

Įdomu tai, kad menininkė J. Vaitkutė panašų darbą praėjusių metų spalį sukūrė JAV, Los Angeles, kur panaudodama 1 500 raidžių vykstant Lietuvių dienoms įamžino Vasario 16-osios akto signataro Mykolo Biržiškos atminimą. Dalį tų raidžių surinko Los Angeles lietuvių bendruomenė, kita dalis buvo lazeriu specialiai išpjautos Nepriklausomybės Akto įkvėptu „Signato” šriftu ir į Los Angeles šiam projektui atgabentos iš Lietuvos.

Los Angeles yvenusio ir mirusio signataro portretą galima pamatyti vietos lietuviams sakralinėje vietoje – lietuviškos mokyklos kieme, kur jis papuošė ilgiausiai be pertraukų Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvuojančios Šv. Kazimiero lituanistinės mokyklos sieną, esančią „mažąja Lietuva” vadinamoje Šv. Kazimiero parapijoje. Būtent šios mokyklos mokiniams M. Biržiška dėstė Lietuvos istoriją.

Tada į Los Angeles Lietuvos generalinio konsulato kvietimu atvykusi J. Vaitkutė sakė, kad tai simboliška vieta, nes M. Biržiška Los Angeles praleido paskutinį savo gyvenimo dešimtmetį ir čia paliko nemažą indėlį puoselėjant lietuvybę, toliau siekiant Lietuvos nepriklausomybės. ❑

J. Vaitkutė Marijampolėje įamžino P. Kriaučiūną, o Los Angeles – M. Biržišką.

A. Vaškevičiaus nuotr.

Homo absentia Vilniaus skveruose

Astrida Petraitytė

Griežtasis karantinas, įvestas gruodžiui į antrą pusę persiritus, privertė kultūros renginius kelti į virtualią erdvę. Nežinia, ar dėl šio force majeure Lewben fondas (Lewben Art Foundation) sumanė surengti „parodą skveruose” – meno kūrinių (ypač fotografijų) eksponavimas viešose atvirose erdvėse būtų prasmingas ir „natūraliomis” sąlygomis,

Taigi dar prieš šv. Kalėdas vilniečiai buvo provokuojami stabtelti trijuose senamiesčio „taškuose” ir įsižiūrėti į stiklo stenduose eksponuojamas nuotraukas: nedidelės ekspozicijos įrengtos Rūdininkų ir K. Sirvydo skveruose bei, kaip rašyta, „šalia S. Moniuškos skvero” – pastaruoju atveju būtų tiksliau: tarp Šv. Kotrynos bažnyčios ir S. Nėries mokyklos, na, bet įgyvendinant „skverų” principą, ši paklaida tinkama.

Pradėjusi apžiūrą Rūdininkų skvere, ten radau ir trijų (mini) ekspozicijų išdėstymo schemą, ir bendrąją informaciją: paroda įvardinta „homo absentia”, jos kuratorius – Gintaras Česonis; įvadinis žodis pradedamas Arvo Pärto priminimu, jog „Žmonija – vienas organizmas”. Trijose ekspozicijose pristatomi menininkai: Geistė M. Kinčinaitytė, Visvaldas Morkevičius, Paulius Petraitis, Imantas Selenis, Indrė Urbonaitė. Netikėčiausi buvo pastarosios darbai (šalia Šv. Kotrynos bažnyčios) iš serijos „Gėdos būsena” – tai tarsi „iškarpos”, bendresnių vaizdų fragmentai (pvz., ir delnu, ne tik kapišonu „slepiama” galva).

Fondo internetiniame puslapyje paroda „dekoduojama” ir lietuviškai: *„Trūksta / nėra žmogaus / homo absentia...* Sakoma: „Daugelis kūrinių – gerokai prieš prasidedant savanoriškai ar priverstinei izoliacijai įkūnytos įžvalgos ar surinktos praradimų dokumentacijos.” / https://www.lewbenart.com/

❖ ❖ ❖

Beje, Lewben fondo kolekcija (jos dalele) turėjau progos pasigrožėti baigiantis 2017-iesiems – tuomet Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje surengta paroda „Peradresuota”; įspūdžiais iš jos esu pasidalijusi ir su „Kultūros” skaitytojais. Gal verta bent probėgšmais susipažinti su pačiu fondu:

„VšĮ „Lewben Art Foundation” 2013 m. įsteigė meno mecenatas, kolekcininkas ir „Lewben Group” valdybos pirmininkas Vilius Kavaliauskas kartu su žmona Rita Kavaliauskiene tam, kad nuolat auganti ir jau per 1 500 darbų sukaupusi bei daugiau nei 300 menininkų pristatanti kolekcija taptų atvira visuomenei.

„Lewben Art Foundation” kolekciją sudaro XX a. Lietuvos modernizmo dailės ir Lietuvos bei tarptautinio šiuolaikinio meno nuo 1990 m. iki šių dienų darbai. Nuolat augantis šiuolaikinio meno archyvas šiuo metu susideda iš skirtingų medijų kūrinių, pradedant tapyba, skulptūra, fotografija ir baigiant videodarbais, instaliacijomis ar performansų dokumentacijomis. „/https://www.lewbenart.com/apie-mus//

Iniciatyva menininkus pristatyti atvirose erdvėse (stiklo vitrinose, saugančiose nuo klimato išdaigų) ar tiesiog įvairių institucijų languose, regis, nėra pirmoji ir vienintelė, šiaip ar taip – džiuginanti, ypač šiomis grėsmingomis sąlygomis, kai kultūros institucijos privalo duris laikyti užvertas. ❑

Parodos „Homo absentia“ fragmentai. A. Petraitytės nuotraukos

Tiltai tarp Didžiosios ir Mažosios Lietuvos

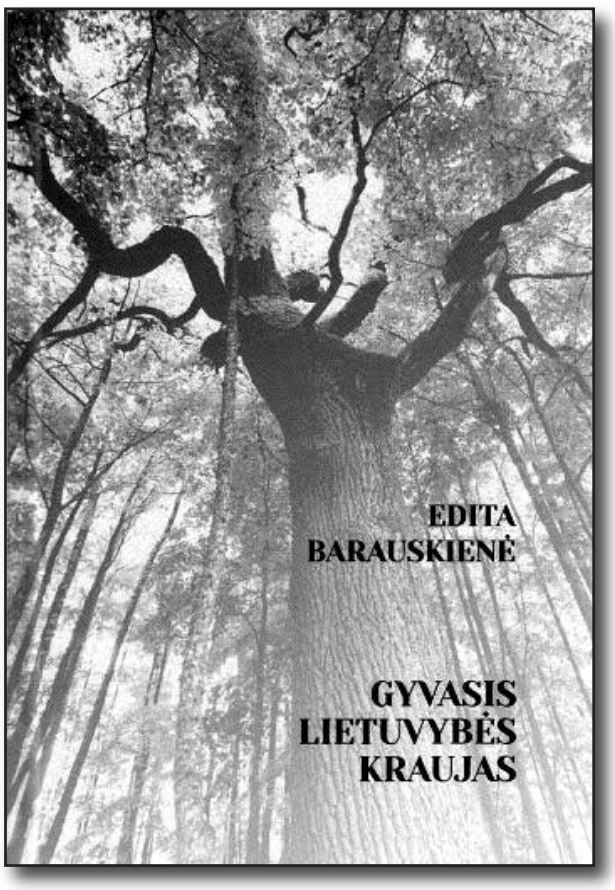

Edita Barauskienė. *Gyvasis lietuvybės kraujas*. Klaipėda, „Eglės“ leidykla, 2020

Janina Survilaitė

Lietuvos istorijos brangintojai su įdomumu skaito Klaipėdos „Eglės" leidyklos 2020 m. išleistą rašytojos Editos Barauskienės knygą „Gyvasis lietuvybės kraujas". Ketvirtasis knygos viršelis skelbia, kad knygos autorė „Didžiosios ir Mažosios Lietuvos dukra, kuriai visa ši istorija eina per širdį tiesiogine, o ne perkeltine prasme".

Istorikas, MLRT narys Matulevičius rašo: ,,Ar rasime kitą tokį mažą Europoje kraštą? Šis kultūros paveldas, knygnešystė yra fenomenas, unikumas, vertingas Europos civilizacijai, kultūrai plėtoti, demokratiniams procesams." Prisimename ir profesoriaus dr. Mykolo Biržiškos giluminę ištartį: „Mažoji Lietuva – lietuvių kultūros lopšys."

E. Barauskienės knyga – įrodymas, kad brangaus palikimo užmaršties dulkės neužgula, jos knyga – istorinės atminties ir tiesos susigrąžinimas. Malonu matyti knygoje įrašytą JAV Čikagos Mažosios Lietuvos fondą ir draugiją prisidėjusius prie reikšmingos knygos pasirodymo. To krašto dukra atiduoda pagarbą unikaliausiam pasaulyje regionui ir jo piliečių neįkainojamam moraliniam kraičiui viską įžvalgiai supindama į prūsiško/lietuviško ąžuolo lapų vainiką to krašto 100-ajam susivienijimo jubiliejui (2023).

Knygai medžiagą autorė rinko penkerius metus. Trūkstant istorinių žinių apie Mažosios Lietuvos prijungimą prie Didžiosios, autorė stengėsi išplėsti knygos pažinimo akiratį, aprėpiantį Lietuvos valstybės kūrimą su Klaipėdos uostu, Kuršių nerija ir visu Klaipėdos kraštu, kuris dabar vadinamas Mažosios Lietuvos regionu, tautai brangia išlikusia savita kultūra, tarmėmis, papročiais ir tradicijomis. Knygą sudaro 29 skyriai, kuriuose svarbūs istoriniai faktai primena asmenybes, nusipelniusias, kad Mažoji Lietuva sėkmingai jungtųsi su Didžiąja, o ne tai, kas jas skirtų.

Ankstesniuose Editos Barauskienės kūriniuose įrašyti Lietuvos valstybę ir jos politinę kultūrą kūrę, tobulinę ir garsinę brangiausi Tautai vardai: Simonaitytė, Mažvydas, Donelaitis, Kulvietis. Dabar istorinės atminties duoklė atiduodama kitoms istorinėms asmenybėms: Kudirkai, Biliūnui, Jablonskiui, Vydūnui, Mikšai, Jankui, Švėkšnos knygnešiams, mažlietuviams savanoriams – tiesusiems tiltus...

Į užmarštį „nuskendusiai žemei" prikelti autorė perskaitė kelias dešimtis lietuvių ir vokiečių kalbomis parašytų istorinių knygų, kronikų, metraščių, Mažosios Lietuvos archyvų, sėkmingai išsaugotų Amerikos išeivijoje, pajungė šio unikalaus regiono asmenišką, bičiulių, artimųjų, draugų gyvenimišką patirtį išryškindama gyvų ir mirusių pasaulėjautos, pasaulėžiūros, kultūros politikos laikmečio spalvas. Šios spalvos švyti iš viršaus lyg prūsiškos/lietuviškos saulės spinduliai amžina meile to krašto žmogui, tradicijoms ir jų iškovojimams, todėl knyga vertinga ne tik primirštais ar negirdėtais istoriniais faktais ir to krašto patriotų vardais, bet ir sugebėjimu viską sulydyti į darnią istorinių laimėjimų ir kovinių nesėkmių giją.

Mažlietuvių gyvenimo tikslai niekada nestovėjo vietoje, skubėjo, mainėsi ir bangavo istorinio laiko verpetuose, tvino ir slūgo lyg pamario potvynių vanduo, autentiški istoriniai faktai paįvairinami spalvingomis kaimiečių veiklos, išgyvenimų, buities detalėmis. Plačiai atveriami kumetynų ir ūkininkų namų langai ir durys, sudėtingų likimų iliustracijos, kuriose vyrauja dora, tikėjimas, ištikimybė, prasmingi darbai ir kūryba tautai ir valstybei. Spalvingai išryškėja istorinė TIESA: kovų, vienybės ir taikos tiltai buvo šimtmečius sąžiningai tiesiami iš abiejų pusių! Kai Lietuvoje buvo uždraustas lietuviškas raštas lotyniškomis raidėmis, mažlietuvis Jurgis Mikšas Ragainėje leido lietuvišką ,,Aušrą", Martynas Jankus Tilžėje – ,,Varpą", Šernius Klaipėdoje – ,,Lietuvišką ceitungą"... Švėkšnos knygnešiai lietuviškas knygas, maldaknyges, giesmynus, grožinę literatūrą caro žandarų akylai sekamais takais naktimis iš Tilžės gabeno į kitą Nemuno pusę pas Martyną Jankų į Bitėnus, o iš ten – lietuviško rašto ištroškusiems Didžiosios Lietuvos sesėms ir broliams. Koks šventas pasiaukojimo lietuvybei *perpetuum mobile*!

Knyga ,,Gyvasis lietuvybės kraujas" pasakoja, kaip buvo sunku lietuvninkams išlaikyti lietuvių kalbą ir papročius per septynetą šimtmečių, priklausant vokiečių valstybei, kai valstybinė kalba – vokiečių...Kova už kalbos išsaugojimą buvo ilga ir ištverminga.

,,...Ne ginklais lietuvninkai nusipelnė garbę. Ne ordinai ir medaliai rodo jų atsidavimą Tėvynei. Pasirodo užtenka išsaugoti kalbą! Tik ji suteikia galimybę išlikti ir kovoti už savo laisvę. Kalba yra lyg sparnai paukščiui, norinčiam laisvai skraidyti. Pakirpo jam sparnus ir paukštis, dairydamasis, ką naudingo nugvelbti savo gyvasčiai išsaugoti ir palaikyti, pasiliks ant žemės..." (p. 300).

,,... lietuvininkams reikėjo būti apdairiems, apsukriems, atsargiems, kad nepakliūtų į vokiečių žandarų nagus, kurie vis tebevykdė savo pareigas... Reikėjo daug kantrumo ir savęs išsižadėjimo..." (p. p. 278–281)

Jaudina būsimos rašytojos Ievos Simonaitytės bei filosofo Vydūno pasiaukojantis patriotiškas vaidmuo. Pradėjusi 1922 metais dirbti ,,Prūsų lietuvių balso" redakcijoje, Simonaitytė negalėjo likti abejinga. Ji vis kreipiasi į jaunimą: *,,Dabar ne laikas ilsėtis. Mes jauni ir darbą ką tik pradėję negalime būti pailsę. Jaunime, žinai, kad mūsų ateitis yra Lietuva. Mes džiaugiamės šviesia lietuvių tautybės saule. Mes norime užtraukti laimėjimo himną, taigi ir kovokime, veikime!"* (p. 288).

Išsaugoję kalbą lietuvininkai pateikė savo teisumo įrodymus, kurie nulėmė Paryžiaus taikos sutarties nutartį, kad šiaurinė Mažosios Lietuvos dalis, kur daugiausia lietuvių, būtų priskirta Lietuvai, kai ši pasaulio didžiųjų valstybių, laimėjusių Pirmąjį pasaulinį karą, buvo pripažinta nepriklausoma *de jure*.

...1918-jie metai Lietuvos jaunimui iškėlė naujus didelius įsipareigojimus. Kintiškis iš Povilų kaimo, Mikas Ašmys Šveicarijos Fribūro universitete rengėsi ginti teisės daktaro disertaciją: ,,Prasikaltimai Prūsų Lietuvoje", buvo parašęs knygą apie Lietuvos kraštą vokiečių kalba, kurioje savo pasakojimą nutapė romantiškomis spalvomis, kad Lietuva patrauktų Vakarų europiečių akis. Tačiau Vakarų Europoje siautėjęs ispaniškasis gripas palaužė jaunojo lietuvninko sveikatą. Bejėgis, karščiuojantis mirties patale Lozanos ligoninėje jį netikėtai aplankiusiam bendradarbiui Lietuvos informacijos biure Šveicarijoje (kur kartu leido žurnalą ,,Litauen") šveicarui Juozui Eretui perdavė įsipareigojimą, kad po jo mirties nuvyktų į Lietuvą ir su savo vakarietiška patirtimi ir blaiviu politiniu užsiangažavimu padėtų jo tautiečiams kurti ir stiprinti jauną Lietuvos valstybę.

Tolimesnis J. Ereto gyvenimas ir visuomeninė politinė veikla lietuviškoje tautinėje kultūroje paliko ryškius pėdsakus. Tautos istorijoje amžiams įrašyta ir prof. Juozo Ereto veikla pokario lietuviškame egzilyje, kai jis kartu su lietuvių karo pabėgėlių karta visą Lietuvos okupacijos laikotarpį Vakarų Europoje drąsiai formavo atgimstančios Lietuvos įvaizdį.

Rašytoja Edita Barauskienė. Asmeninio archyvo nuotr.

...Tilžės *,,Jokūbynės parke ant aukšto postamento, nuleidusi galvą, tarsi paskendusi giliuose apmąstymuose, stovi karalienė Luizė. Juk ne karui ji gimdė savo dešimt vaikų. Bet ar vyrai klauso išmintingų moterų? Tuo metu karalienė Luizė buvo priešpastatoma Bismarkui, kuris atėjo į valdžią su nauju šūkiu:* ***'viena tauta, viena kalba, viena valstybė'****. Šis šūkis tapo paražūtingas mažoms tautelėms, kurios buvo priglaustos po vokiečių erelio sparnu..."* (p. 248)

Čia pat 1918 metų lapkričio 30 d. įvyko dar vienas lemtingas sprendimas, po kurio nutarimo aktu pasirašė 24 drąsūs Lietuvos vyrai.

Editos Barauskienės knyga ,,Gyvasis lietuvybės kraujas" parašyta su pažangaus pilietiškumo patosu, įtaigi ir motyvuota istorinių faktų panaudojimu, padovanojanti amžiną atmintį tiems, kurie daug nusipelnė mūsų Tautos ir Valstybės istorijoje.

... Prasibrovusi pro žmonių minią rašytoja Ieva Simonaitytė pasakė: 'Brangieji karžygiai, mes jus minėsim ir jus garbinsim kaipo savo išvaduotojus Jus minės jūsų ir mūsų vaikų vaikai, kol bent vienas lietuvininkas bus Klaipėdos krašte. Jie žinos, kuo mes jums skolingi už tai, ką dėl mūsų padarėte...'" (p. 326.)

Galbūt rašytojos Barauskienės knyga liks jau viena iš paskutinių rašytinės mažlietuvių krašto istorinės šlovės kronikų, nes iš meilės savo Tėvynei įkvėpimo semiančių talentingų rašytojų kiekvienas istorinis Laikas niekada neskubės pagimdyti. ❑

Umberto Eco:

koks paslapties vaidmuo žmogaus gyvenime?

Ieva Marija Mendeikaitė

Šių metų vasario mėnesį minėsime ketverių metų sukaktį, kai mirė vienas įstabiausių Italijos rašytojų – Umberto Eco. Tai puikus metas atsigręžti ir dar kartą įvertinti rašytojo darbus, pasiekimus ir gyvenimo išmonę.

U. Eco gimė 1932 m. sausio 5 dieną, Aleksandrijos mieste, Pjemonte, Italijos šiaurinėje dalyje, ten lankė ir vidurinę mokyklą. Jo tėvas Giulio, vienas iš trylikos vaikų, buvo buhalteris net ir tuo metu, kai vyriausybė kvietė jį tarnauti trejuose šalies karuose. Antrojo pasaulinio karo metu Umberto ir jo motina Giovanna (Bisio) persikėlė į nedidelį kaimą Pjemonto kalno šlaite. Čia Umberto įgijo saleziečių išsilavinimą. Vėliau, jau pagarsėjęs kaip vienas žymiausių XX a. moderniosios semiotikos atstovų, autorius nusprendė būtent šia tema parašyti net kelias dešimtis savo darbų. Tai padaryti autoriui padėjo filosofijos studijos Turino universitete, kurių metu parašė ir apsigynė baigiamąjį darbą apie Tomo Akviniečio estetiką.

Vėliau, baigęs studijas, Umberto dirbo Italijos televizijos RAI kultūros skyriuje bei rašė laikraščiams „Veri" ir „Rivista di Estetika". Nuo 1959 m. iki 1976 m. „Bompiani" leidykloje kuravo filosofijos, sociologijos ir semiotikos leidinius. Po habilitacijos 1961 m. Turino universitete dėstė estetiką ir iki 1971 m. skaitė paskaitas Florencijos bei Milano universitetuose. 1963 m. įkūrė neovanfardistų grupę „Grupė 63". Vedama kitų avangardistinių judėjimų – futuristų, siurrealistų ir kt. – ši rašytojų ir teoretikų grupė norėjo sistemiškai išsiveržti iš tradicinių to meto literatūros normų. Paskatintas šios grupės keliamų tikslų Umberto Eco parašė vieną garsiausių savo kūrinių „Rožės vardas".

Romano veiksmas vyksta 1327 metais Šiaurės Italijos kalnuose stūksančiame vienuolyne. Prisidengęs detektyvine fabula, U. Eco įtraukia skaitytoją į filosofines diskusijas, teologinius debatus, į sudėtingą XIV amžiaus gyvenimą su realiais ir išgalvotais veikėjais. Šios knygos skaitymo būdų yra tiek pat kiek skaitytojų; ją galėtume vadinti moderniu „atsakymynu" į viduramžių klausimus. U. Eco čia panašus į raganių, ilgu aristoteliškosios tradicijos samčiu maišantį viduramžius savo postmodernistiniame katile, o skaitytojai kviečiami žavėtis, stebėtis, linksmintis ir šiurpti vienu metu.

Vienas pagrindinių knygos veikėjų – pranciškonų brolis Viljamas iš Baskervilio, padedamas padėjėjo Adso, benediktinų naujoko, tiria žmogžudysčių seriją vienuolyne, kuriame vos pastebimai, tačiau vyksta svarbios ir itin gyvos religinės diskusijos ir yra girdimos vienuolių prieštaros vienas kitam. Romane yra daug tiesioginių ir netiesiogiai paslėptų nuorodų į kitus šaltinius, kurių reikia skaitytojui, norint „išspręsti" žmogžudystes. Šios nuorodos reikalauja skaitytojo atlikti nemenką detektyvo darbą. Nors pats knygos pavadinimas romane nėra paaiškinamas, rožės simbolio kūrinyje yra pakankamai daug, kad jis neliktų beprasmis.

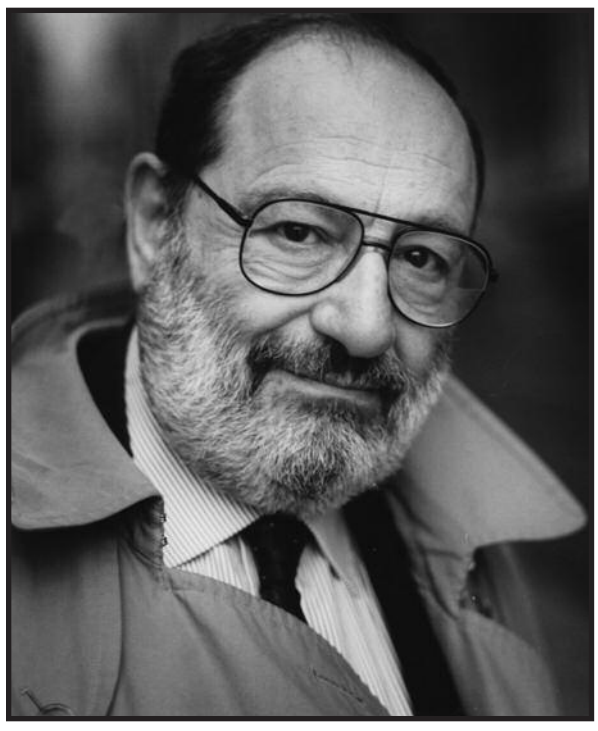

Rašytojas Umberto Eco

Pagarbą savo kūrinyje Umberto Eco atiduoda ir aklam vienuoliui, bibliotekininkui Chorchei (arba kitaip – rašytojui Jorge'ui Luisui Borgesui, kuris darė didelę įtaką Eco kūrybai). Borgesas, kaip ir personažas Chorchė, pasišventęs gyveno celibatinį gyvenimą, padedamas savo aistros knygoms, tačiau vėliau apako. Pagrindinis veikėjas, Viljamas iš Baskervilio – tvirtos logikos vedamas anglas, pasižymintis retu įžvalgumu ir intuicija. Viljamas kartu yra ir vienuolyno brolis, ir detektyvas, o jo vardas primena tiek Viljamą Ockhamą, tiek Šerloką Holmsą (iš Artūro Conan Doilio knygos „Baskervilių šuo"). Umberto Eco sukūrė romaną, kurį būtų galima pavadinti istorine fantastika, paslaptimi, teologija ir filosofija, metafikcija, siužeto katilu, aukštesniąja literatūra ir daugeliu kitų, puikiai kūrinį nusakančių apibūdinimų. Tačiau tai nėra paprasto ir nuspėjamo siužeto vedamas detektyvinis trileris. Autorius skaitytojui pateikia tam tikrą viduramžių laikų bei krikščioniškąją istoriją, kartu lavindamas skaitytoją ir jį linksmindamas.

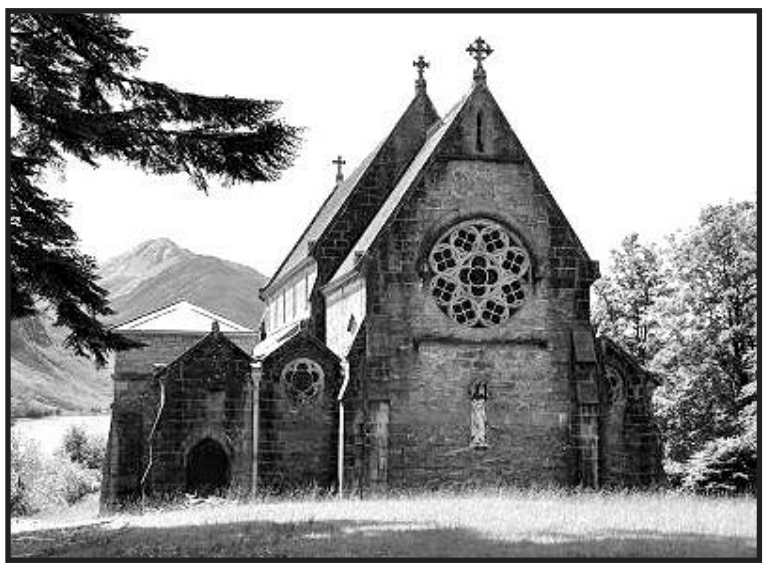

„Rožės vardo" veiksmas vyksta sename vienuolyne

Per savo personažus autorius skaitytojui perteikia patikimas ir dažnai ugningas, daugialypes diskusijas įvairiomis temomis, tokiomis kaip eretikai, skurdo įžadai ir evangelijos interpretacijos. Turbūt tai puikus paaiškinimas, kodėl ši knyga tebėra tokia aktuali ir šiais laikais. Eco plačiai tiria ir jau yra sukaupęs nemažai žinių apie viduramžių studijas ir tai labai akivaizdžiai matyti romane. Kadangi autorius, kaip buvo minėta, kurį laiką studijavo ir rašė apie semiotiką, nevengia pateikti ją kaip kertinį vaidmenį turintį faktorių šiame romane. Pagrindinio personažo Viljamo dedukcijos metodas priklauso nuo jo sugebėjimo „skaityti ženklus" aplinkiniame pasaulyje, o ties tuo jis itin įžvalgus bei kruopštus. Vis dėlto nors ir demonstruodamas didžiulę savo pagrindinio herojaus išmonę, įžvalgumą bei logiką, autorius taip pat į kūrinį įspraudžia idėją, kad pasaulis gali būti nesusijęs su jokia prigimtine prasme ir kad vienaip ar kitaip yra beprasmiška bandyti pritaikyti prasmę atsitiktinumui. Šis teiginys ir romane, ir realiame gyvenime galėtų sukelti nemenką dilemą vienuoliui, kurio gyvenimas semiasi prasmės iš evangelijų.

Tačiau bene įdomiausias šio romano aspektas atsiskleidžia tuomet, kai suprantama, jog Rožės vardas yra knyga apie knygas. Visas romanas sukasi aplink keletą esminių kūrinio tekstų, tokių kaip Aristotelis ir Apreiškimai ir pan. Autorius nevengia atkreipti savo skaitytojų dėmesio į tai, kai Viljamas aiškina savo padėjėjui Adsui, kaip galima atskirti vienos knygos turinį skaitant kitas knygas. Suprasti platesnį kontekstą ir įgauti ryškesnę išmonę. Umberto Eco savo romane taip pat palieka daugybę neišverstų lotynų kalbos nuotrupų, o pagrindinis herojus Viljamas kelionės metu padaro išvadą, kad tikri mokslininkai pirmiausia turi mokėti kalbų meną ir pritarti idėjai, kad knyga kažkada buvo tekstas, kurį surado ir išvertė. Taip autorius tarsi palieka detektyvo darbą skaitytojui, ir už tai tikri detektyvo mylėtojai jam dėkoja.

Nors kiti autoriaus kūriniai niekada nepasiekė tokios šlovės, kaip tai padarė „Rožės vardas", jie buvo ne ką mažiau vertingi. 1988 m. Umberto Eco parašė romaną „Fuko švytuoklė", šiame kūrinyje yra pasakojama apie tris nepilnu etatu dirbančius mažos leidyklos redaktorius, kurie kurdami sąmokslo teoriją, vedini noro pasilinksminti pamažu lėtai joje nugrimzta. Po šešerių metų, 1994 m., autorius išleido kūrinį „Praėjusios dienos sala". Kūrinys piešia paveikslą apie salą, atsiradusią dar XVII a. bei pagrindinį knygos veikėją, kurį kamuoja slegiantis apsėdimas dėl praeities ir patirtų nuotykių, kuriuos jis patyrė jūroje ir kurių jis niekaip negali pamiršti. 2000 m. U. Eco išleido „Baudolino". Tai istorija apie riterį Baudolino, kuris išgelbsti istoriką ir pasakoja jam apie savo didingą gyvenimą, kuris, be abejo, yra kupinas istorinių perdėjimų, palikdamas istoriką ir skaitytoją spėlioti, kiek kūriny yra tiesos, o kiek – melo. 2005 m. išleista knyga „Paslaptinga karalienės Loanos liepsna" nukelia skaitytojus į istoriją, kurioje pagrindinis veikėjas – senas knygnešys, kenčiantis nuo dalinio atminties praradimo ir besistengiantis visais būdais atgauti savo prarastosios praeities prisiminimus. Na, o 2010 m. išleistas šeštasis U. Eco romanas „Prahos kapinės" – knyga, kuri gilinasi į praeities istorinius įvykius, dėl kurių kilo neapykanta žydams. Tai atkuria ir tuometinio ir šiuolaikinio antisemitizmo logikos fragmentus.

Net jeigu ir atsirastų skaitytojas, kuriam Umberto Eco kūriniai rezonuoja mažiau nei kitiems, jis vis vien turėtų nedvejodamas pripažinti, kad autorius nebijo rodyti tikrojo savęs savo klausytojams ir skaitytojams – nepasitikinčio savimi, sumišusio, pažeidžiamo. Tai verta bent minimalių pagyrų. O visa jo kaip filosofo, romanisto ir viešojo intelektualo karjera padėjo šiuolaikiniam skaitytojui išspręsti keletą sunkių klausimų: kiek mes galime žinoti? Kodėl mes pasakojame istorijas? Koks yra paslapties vaidmuo žmogaus gyvenime? Ir kodėl mums visada reikia kuo nors tikėti – Dievu, „The New York Times" ar naujausiomis sąmokslo teorijomis? Umberto Eco darbuose šie klausimai linkę susilieti į vieną ir tą patį ieškojimą – aistringą prasmės klausimą, kuris pakylėjo jo kūrybiškumą, formavo jo biografiją, pavertė jį tuo, kuo jis buvo ir tai, kuo jis dabar yra mums. ❑

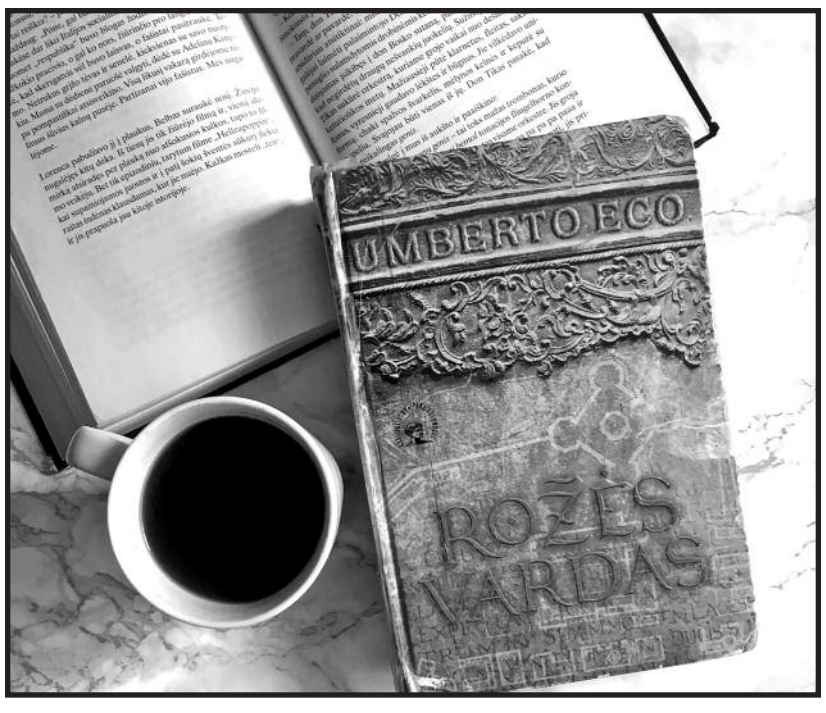

Romanas „Rožės vardas" susilaukė ne vieno lietuviško leidimo

Argentinos lietuviai turi ne vieną tautinių šokių ansamblį

Argentinos lietuvių tautinis meno ansamblis „Daina"

Deimantė Žukauskienė

Argentinos lietuvių tautinis ansamblis „Daina" susikūrė Aušros Vartų lietuvių parapijoje, Avellanedoje (Buenos Aires). Ansamblis pirmą kartą pasirodė su Gasparo Veličkos kūriniu „Šienapjūtė" 1949 metų birželio 25 dieną. Naujai susikūrusio ansamblio pasirodymus režisavo Aleksandras Petravičius, choreografijai vadovavo Vytautas Namikas, o dainas ruošė A. Stasiulis. „Daina" greitai augo ir stiprėjo energingų vadovų dėka. Ansamblis pasirodė ne tik lietuvių bendruomenėse, bet ir argentiniečių susibūrimuose, klubuose. Nuo 1950 metų ansamblio chorvedžiu tampa Andrius Kuprevičius, kuriam vadovaujant ansamblis pasiekė aukštą meninį lygį.

Per gana trumpą laiką buvo pastatyta keletas lietuviškų kūrinių: A. Mackevičiūtės-Zotovienės „Kermošius", Kazio Binkio „Atžalynas", J. Rainio „Siuvėjų dienos", pasirodymus režisavo A. Petravičius, dekoracijomis rūpinosi A. Jablonskytė, Andrius Kuprevičius, architektas J. Steikūnas.

Andriui Kuprevičiui išvykus į Jungtines Amerikos Valstijas, jo darbą toliau tęsė Vytautas Namikas, o šiam išvykus, vadovavimą perėmė Zigmas Jaunius. 1956 metais prie „Dainos" ansamblio prisijungė Argentinos lietuviai skautai, taip sujungus pajėgas buvo pastatyta keletas naujų pasirodymų vadovaujant Aleksandrui Petravičiui. Jam mirus ansamblis kiek susilpnėjo, teko ansamblio veiklą perorganizuoti – šio darbo ėmėsi inžinierius Stasys Babronis. 1958 metais ansambliui atsinaujinus buvo pastatytas Antano Rūko kūrinys „Bubulis ir Dundulis" (rež. Lidija Petravičienė).

To paties ansamblio šokėjai tarptautiniame šokių festivalyje Buenos Aires mieste 1958 m. laimėjo II vietą ir taurę, vadovaujant Zigmui Jauniui, kuriam išvykus į Jungtines Amerikos Valstijas vadovavimą perėmė Algimantas Rastauskas (1959–1960). Ansamblio nariai buvo netgi pakviesti į to meto Buenos Aires prezidento rezidenciją Olivos mieste atlikti šokių pasirodymą.

Išvykus kai kuriems ansamblio šokėjams bei choristams gyventi į JAV, „Dainos" ansamblį pakeitė naujas tautinių šokių ansamblis „Rambynas", kurį įsteigė Alfredas Petraitis. „Rambyno" jaunimo šokiams vadovavo Lidija Petravičienė, o vyrų šokiams – Algimantas Rastauskas. „Rambyno" ansamblis plačiai garsino lietuvių vardą, net buvo pakviestas į šalies televiziją.

Be „Rambyno" ansamblio veikė dar mažesnės grupės – A. Mikelionienės įkurta jaunųjų šokėjų grupė, kuri pasirodė įvairiose Argentinos vietose ir kuriai vadovavo Ona Ožinskienė bei Vytautas Balčiūnas. 1956–1957 metais Aldona Černiauskienė buvo suorganizavusi „Birutiečių" šokėjų grupę, kuri rengė gražius pasirodymus. [1]

Argentinos lietuvis V. Cibavičius buvo įsteigęs vyrų kvartetą „Aitvarai", su kuriuo gastroliavo Argentinos miestuose – Buenos Airėse, Berise, Rosarijuje bei Urugvajaus sostinėje Montevidėjuje.

Argentinoje šiandien veikia kelios bendruomenės, o kai kuriose iš jų dar veikia ir šokių kolektyvai, neformalūs susibūrimai, lituanistinės mokyklėlės ir kita veikla: Beriso mieste – lietuvių draugijos „Nemunas" ir „Mindaugas", Lanuso mieste – draugija „Lietuvių susivienijimas Argentinoje", Buenos Airėse – „Lietuvių centras" (isp. *Centro Lituano*), Tandilio mieste – lietuvių bendruomenė „Laisva Lietuva". Dar yra bendruomenės Kordobos bei Rosarijo miestuose, bet jos nėra tokios aktyvios.

Visi minėti ansambliai, kurie veikė ir kurie veikia, prisideda prie Lietuvos vardo garsinimo plačioje Argentinoje, tuo pačiu liudija lietuvių emigrantų ir jų palikuonių, gimusių jau Argentinos žemėje, meilę Lietuvai bei tautinį tapatumą.

1. Lietuviai Argentinoje: [albumas] / [Rosario lietuvių bendruomenė]. – Rosario: Rosario lietuvių bendruomenės leidinys, 1963.

Kultūros kronika

„Beijing Fringe" teatro festivalyje Pekine įvyko unikalus Kinijos ir Lietuvos teatro bendradarbiavimo projektas – Mariaus Ivaškevičiaus pjesės „Kantas" skaitymas, kurį su Pekino „The Black Cat" teatro trupe nuotoliniu būdu režisavo Oskaras Koršunovas. Režisieriaus teigimu, tai buvo reiškinys, kurio gal ir nepavadinsi spektakliu, bet nepavadinsi ir pjesės skaitymu. „Įdomiausia tai, kad čia skaitymas ir vaidybinės improvizacijos buvo sujungtos, neįtikėtina, su pačia Pekino opera. Tiksliau – su scenos judesiu, kuris kinams tiesiog įgimtas ir esantis jų teatro gene. Pjesės skaitymas virto šiuolaikinio šokio spektakliu. Apskritai tokio aktorių entuziazmo man dar neteko regėti."

Gruodžio mėnesį Ukrainoje vyko Lietuvos kino dienos. Jos prasidėjo Ernesto Jankausko filmo „Čia buvo Saša" peržiūra. Programoje pristatyti 5 įvairaus žanro lietuviški filmai. Tarp jų – vaidybinių filmų naujienos, dokumentinės istorijos bei kino klasika. Žiūrovai išvydo Algimanto Puipos dramą „Kita tylos pusė", Andriaus Lekavičiaus „Spec. Žvėrynas", Vytauto Puidoko „El padre medico" ir Raimundo Banionio „Neatmenu tavo veido". Dėl karantino apribojimų į šią kino šventę negalėjo atvykti filmų kūrybinių grupių atstovai, tačiau jie parengė specialius sveikinimus, kuriuos prieš kiekvieną seansą lietuviško kino gerbėjai matė ekrane.

Gruodžio mėnesį virtualiai vyko tarptautinis Rytų ir Vidurio Europos kinui skirtas Kotbuso festivalis. Jis surengtas jau trisdešimtą kartą. Šiemetėje festivalio programoje – net trys filmai iš Lietuvos. Konkursinėje programoje parodyta Linos Lužytės „Pilis" (Lietuva/Airija, 2019, 91'); Antrajam pasauliniam karui skirtoje programoje – Jurgio Matulevičiaus „Izaokas" (Lietuva / Ukraina, 2019, 100'); *Spectrum* rubrikoje – Romo Zabarausko „Advokatas" (Lietuva, 2020, 97').